doc. PhDr. ThDr. Daniel Slivka, PhD.

UP v Prešove

Pamätné a sakrálné miesta súčasného judaizmu

Abstract: Jerusalem is one of the oldest cities in the world. It is considered holy to the three major Judaism, Christianity and Islam. Herodian quarter is art of the residential quarter, preserved from Herodian times. The Burnt House is an excavated house from the Second Temple period in the Jewish Quarter of the Old City of Jerusalem. The Burnt House is believed to have been set on fire during the Roman destruction of Jerusalem in 70 CE. The Western Wall is located in the Old City of Jerusalem. The wall has been a site for Jewish prayer and pilgrimage for centuries. David is an important figure in Judaism. Historically, David's reign represented the formation of a coherent Jewish kingdom centred in Jerusalem.

Key words: Jerusalem, Judaism, Herodian

Úvod

Súčasný judaizmus rozlišuje dva druhy pútnických miest, ktoré pri prúde do Izraela môžete navšúviť. Sú to v prvom rade pamätné miesta, ktoré majú dôležitú historickú hodnotu a spojitosť s dejinami starého Izraela. Rovnako historickú hodnotu majú aj sakrálné miesta, ktoré vŕdy

symbolizovali prepojenie židovskej religiozity so zjavením Boha Jahveho na hore Sinaj. Predstavená štúdia pojednáva o týchto dvoch typoch historických a náboženských miest akú hodnotu majú pre súčasných vyznávačov judaizmu i pre dejiny Izraela vo všeobecnosti a pre tých, ktorí putujú k týmto pamätným a svätým miestam v meste Jeruzalem.

Pamätné miesta súčasného judaizmu

JERUZALEM – ŽIDOVSKÁ ŠTVRŤ, HERODIÁNSKA (HERODESOVA) ČASŤ Židovská štvrť archeologicky nazývaná aj ako Herodiánska (Herodesova) časť patrí medzi najdôležitejšie historické a archeologické lokality starého Jeruzalema.¹ Objavenie staveniska sa odohralo nečakane, keď po skončení šesťdňovej vojny došlo k znovu výstavbe židovskej štvrti a súčasne s ňou začala rozsiahla príprava na komplexný archeologický výskum lokality. Výskum bol vykonaný počas rokov 1969–1982 pod záštitou Archeologického ústavu z Hebrejskej univerzity v Jeruzaleme v spolupráci s Izraelskou pamiatkovou správou. Z výsledkov archeologického výskumu môžeme uviesť:²

- že, názov: Herodiánska (Herodesova) štvrť označuje stúpcov Herodesovej dynastie. Herodiáni mali v rukách celú vládnú moc a ako spolupracovníci Rimanov získavali dobré miesta v štátnej správe, ktoré boli aj patrične zaplatené.
- že, stavby pochádzajú z obdobia druhého chrámu.
- že, stavenisko je 6 m pod úrovňou dnešnej ulice.
- že, miesto pôvodného Horného mesta spomína už židovský historik Jozef Flavius ako lukratívne miesto západne od Jeruzalemského

1 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Zákamenné: Rímskokatolícky farský úrad v Zákamennom, 2005. s. 142.

2 THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.* <http://www.jewish-quarter.org.il/atar-saruf.asp> [4 IV 2011].

chrámu, pretože bolo vyššie než chrámová hora, ktorá mohla byť odtiaľ dobre videná.

- že, lokalita nesie znaky vypálenia v roku 70, mesiac po zničení Jeruzalemského chrámu.
- že, objavili sa tu celé komplexy kňazských a veľkňazských palácov, ktoré patrili ich rodinám. Odkryté sú zvyšky 5 domov 2 až 3 podlažných spolu s palácom – ideálne miesta pre bohaté rodiny židovských kňazov, ktorí slúžili v chráme.
- že, historicky to bola zámožná a lukratívna štvrť Jeruzalema, ktorého obyvatelia žili v rímskom štýle.
- že, boli odkryté schody so vstupnou halou, viaceré mozaikové podlahy, nádrže a rituálne kúpele nevyhnutné pre rituálnu čistotu, nádvoria, sklady, rôzne mozaiky a fresky a pod.

Archeologická lokalita sa dnes nachádza rovnako v starom meste Jeruzalema v židovskej štvrti na ulici Tiferet Jisrael. Celá oblasť sa stala časťou múzea Herodiánskej štvrte.³

JERUZALEM – VYPÁLENÝ DOM RODINY KATHROS

Archeologická lokalita známa ako vypálený dom rodiny Kathros⁴ hebr. תיבה הורשה sa nachádza rovnako ako už spomínané objekty v židovskej

3 SMUGMUG: *The Burnt House (House of Kathros) An archeological site that was excavated between 1969 and 1982 that has been turned into a museum.* http://aeroal.smugmug.com/ISRAEL-JNF-2007-Tour/Sunday-21st-October-Jerusalem/The-Burnt-House-House-of/4121016_CYTPA#243487994_kVoo8 [4 IV 2011].

4 Rodina Kathros bola jednou zo štyroch rodín šľachtickej línie významných židovských kňazov a veľkňazov, ktorí zneužívali svoje postavenie a moc v Jeruzalemskom chráme. Išlo o rodiny: dom Baithos, dom Hanin, dom Kathros, dom Ismael ben Piakhi. Týmto rodinám je zvlášť vyčítané, že lobisticky presadzovali ostatných rodinných členov, aby ich príslušníci dostali významné pozície v chráme. Zároveň je im vyčítaná, nenávisť, nespravodlivosť, útlak a zmluvné obohacovanie sa. Veľmi negatívne o nich hovorí Babylonský Talmud, ktorý o rodinách, kde je zahrnutý aj dom Kathros s výstrahou hovorí: „Beda mne z domu Kathros, beda mne z ich (jedu) pier... Pretože sú to vysokí kňazi a ich synovia sú pokladníci, a ich zaťovia sú správcovia a ich zamestnanci sľahajú ľudí s palicami. BABYLONSKÝ TALMUD – Talmud Balvi, Pesachim 57, 1.

štvrťi pôvodne Horného mesta v Jeruzaleme. Odkryté archeologické miesto budovy je označované prívlastkom vypálený, spálený alebo vyhorený dom Kathros, z dôvodu, že stavenisko pochádza z obdobia vypálenia Jeruzalema Rimanmi v roku 70 pri dobíjaní a vypálení mesta a chrámu pod vedením vojvodu Títa.⁵ Vtedy bol dom zničený a ukrytý pod hrubou vrstvou popola ako zničená stavba podľa artefaktov z rímskej doby.⁶ Preto táto lokalita nesie už aj spomínaný názov. Podľa archeologických nálezov vypálený dom patril pravdepodobne židovskej aristokratickej kňazskej rodiny nazývanej Kathros a bol vystavaný počas obdobia druhého chrámu. V súčasnosti sa stavenisko nachádza šesť metrov pod úrovňou dnešnej ulice v židovskej štvrti v starom Jeruzaleme, pretože rímska úroveň bola pochovaná postupnými vrstvami konštrukcií počas jednotlivých storočí.⁷

Židovskí archeológovia objavili zničené veci, ktoré vyvolávali bolestivé spomienky na miesto, nakoľko nájdené stavebné kamene boli čierne sadzami. Medzi nimi bol napríklad: spálený riad, spálené drevené krokvy a čierne steny. Sadza bola všade rovnako ako i na povrchu odkrývania. Archeológom odkrýval obraz, že sa tu nachádzal priestranný dom, ktorý sa prostredníctvom vypálenia zrútil a zasypal všetko, čo sa v ňom nachádzalo. Je zaujímavosťou, že prof. Nachman Avigad, ktorý viedol vykopávky objavil dom presne 1 900 rokov od jeho zničenia

IN: THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Burnt House of Kathros*. Jerusalem: The Company for the Reconstruction and Development of the Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.

5 HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1998. s. 1169.

6 GEVA, H.: Stratigraphy and Architecture². In: *Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem IV*. Jerusalem: Israel Exploration Society. s. 1–90.

7 THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Burnt House of Kathros*. Jerusalem: The Company for the Reconstruction and Development of the Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.

Rimanmi. Identifikácia archeologickej lokality bola taká významná, že množstvo ľudí sa prišlo pozrieť na významný objav.⁸

Pri archeologickom odkrývaní priestorov sa našla nádherná rezidencia, v ktorej sa nachádzalo vydláždené nádvorie, izby, malá kuchyňa a rituálna kúpeľňa. Je to evidentné aj napriek tomu, že z pozostatkov sú už iba ruiny suterénu obsahujúce potreby pre domácnosť, ktoré prežili ničenie ohňa. Suterén domu obsahuje malú dielňu ako objekt pre poľnohospodárske potraviny, ktoré boli tam mleté, vážené, merané a pripravované na pokrm.⁹ Medzi nálezmi bol nájdený ťažký kamenný balvan, na ktorom boli vytesané neucelené aramejské slová רב (ק)סורר „Bar Kathros“, čo znamená „syn Kathrosa resp. „patriace synovi Kathrosa.“ Nápis sa dá identifikovať ako názov známej bohatej rodiny kňazov, ktorí slúžili v chráme. Na základe vykopávok archeológovia predpokladajú, že sa tu pravdepodobne nachádzalo sídlo a dielňa neslávne známej židovskej aristokratickej a kňazskej Kathrosovej rodiny. Vytesaný kamenný balvan sa najskôr používal na drvenie korenia pre kadidlo, ktoré kňazi používali pre služby chrámu. Kadidlo tak bolo pripravené a vážené práve v týchto priestoroch.¹⁰

Zrekonštruované boli štyri izby, kuchyňa, dvor a malá mikvah – rituálny kúpeľ. V troskách sa našli aj ramenné kosti mladej ženy, ktorá bola možno jednou z domu a ktorá zomrela rukou Rimanov. Ďalším zaujímavým predmetom, ktorý sa našiel je kovový oštep. Ten mohol byť

8 SMUGMUG: *The Burnt House (House of Kathros) An archeological site that was excavated between 1969 and 1982 that has been turned into a museum.* http://aeroal.smugmug.com/ISRAEL-JNF-2007-Tour/Sunday-21st-October-Jerusalem/The-Burnt-House-House-of/4121016_CYTPA#243487994_kVoo8 [4 IV 2011].

9 THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.* <http://www.jewish-quarter.org.il/atar-saruf.asp> [4 IV 2011].

10 THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Burnt House of Kathros.* Jerusalem: The Company for the Reconstruction and Development of the Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.

používaný na obranu proti Rimanom. Dom bol súčasťou väčšieho komplexu, ktorý bol umiestnený východne v blízkosti domu. Rozloha stavbeniska je asi 55 m štvorcových a zahŕňalo malé nádvorie, štyri izby, kuchyne a mikvah. Steny domu sú postavené z kameňov a cementu a sú pokryté hustou bielou omietkou. Zachovali až do výšky okolo jedného metra.¹¹

Z výsledkov archeologického výskumu môžeme uviesť:¹²

- že, prof. Nachman Avigad, ktorý viedol vykopávky objavil dom presne 1 900 rokov od jeho zničenia Rimanmi.
- že, stavenisko je z obdobia vypálenia Jeruzalema a dom bol ukrytý pod hrubou vrstvou popola.
- že, bol súčasťou komplexu, patriaci kňazskej rodine Kathros.
- že, nájdené predmety sú pre každodenný život rodín ako sú: kamenné stoly a džbány, kuchynský riad, vo vnútri domu vidieť kamenné poháre na vodu, kuchyňu, rituálne kúpele, pece a pracovné priestory, mince, nástroje, kamenné závažia (vrátane názvu rodiny) a ďalšie artefakty.
- že, v dome boli nájdené zvyšky kamenných tabuliek a mnohé keramické, kamenné a kovové nádoby, železné kince a všetko, čo zostalo z drevenej strechy. Police a vnútorné vybavenie boli úplne vyhoreté. Našli sa mince vydané guvernérom Rímskej provincie Judea a iné položky domácnosti, veľké džbány, misy a odmerky, čo naznačuje, že ide aj o dielňu na výrobu parfumov.
- že, medzi vykopané exempláre z rímskeho obdobia sú napríklad: olejové lampy, ktoré boli používané večer na osvetlenie domu a iné riady a kamenné závažia.¹³

11 GEVA, H.: Stratigraphy and Architecture". In: *Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem IV*. Jerusalem: Israel Exploration Society. 2010. s. 1–90.

12 SMUGMUG: *The Burnt House (House of Kathros) An archeological site that was excavated between 1969 and 1982 that has been turned into a museum*. http://aeroal.smugmug.com/ISRAEL-JNF-2007-Tour/Sunday-21st-October-Jerusalem/The-Burnt-House-House-of/4121016_CYTPA#243487994_kVoo8 [4 IV 2011].

13 THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd*. <http://www.jewish-quarter.org.il/atar-saruf.asp> [4 IV 2011].

– že, rozloha staveniska je asi 55 m štvorcových, ktoré tvorí malé nádvorie, štyri izby, kuchyne a mikvah. Steny postavené z kameňov a cementu a sú pokryté hustou bielou omietkou. Zaachovali až do výšky 1 m.

– že, je viditeľná dielňa na prípravu kadidla a iných komerčných položiek, ktoré boli predávané v blízkosti chrámu putooooooooooni-45kom.

– že, ďalšou nájdenou zaujímavosťou je odvodňovací kanál, na ktorý sa v diele Židovská vojna sa odvoláva aj Jozef Flavius, pretože byty Horného mesta mali najmodernejší odvodňovací systém skladajúci sa z tunelov. Počas povstania proti Rimanom boli tieto podzemné siete používané na ukrývanie a tajnú komunikáciu. Zdá sa, že tunely objavené pod spáleným domom slúžili aj utekajúcim bojovníkom.¹⁴

V súčasnosti celá lokalita tvorí samostatné múzeum vypáleného domu Kathros. Nad lokalitou je postavený rezidenčný dom. Návštevníkom múzea je k dispozícii audiovizuálna prezentácia, ktorá slúži na zobrazenie časového okamihu posledných tragických udalostí z obdobia takmer 2000 rokov starých udalostí.

Sakrálné miesta súčasného judaizmu

JERUZALEM – CHRÁMOVÁ HORA A ZÁPADNÝ MÚR, MÚR PLAČU

Prvým a najdôležitejším sakrálnym miestom súčasného judaizmu je takzvaná Chrámová hora a na jej západnej strane zachovalí Západný múr známy aj ako Múr plaču. Celý komplex Chrámovej hory spolu so Západným múrom sú pre judaizmus sakrálnym miestom, o ktorom posvätné texty judaizmu neustále hovoria ako mieste kde je prítomný

14 FLAVIUS, J.: *Židovská vojna*. Kniha VI, 5, 6, 8. In: Porov.: THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Burnt House of Kathros*. Jerusalem: The Company for the Reconstruction and Development of the Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.

Boh Izraela. Je to z dôvodu, že na tomto mieste stál Jeruzalemský chrám, z ktorého ostal už len spomínaný Západný múr. Počiatky chrámovej hory siahajú k miestu, kde podľa židovskej tradície Abrahám obetoval svojho syna Izáka a miesto už od nepamäti bolo miestom Božej prítomnosti. Následne po prenesení Božej archy so zvyškami desatora do Jeruzalem sa mesto stalo náboženským centrom celého národa a sídelným mestom izraelských kráľov Dávida a Šalamúna ako sa uvádza, že „... tento Dávidov syn rozšíril mesto severným smerom cez vrch Ofel na vrch Moria, kde postavil prvý židovský chrám. Potom vystaval kráľovský palác s trónnou stĺpovou sieňou a mesto obohnal múrmi.“¹⁵ Posledný, kto urobil enormné zásahy do stavby chrámovej hory bol Herodes Veľký. Ten zásadne rozšíril obnovil druhý Jeruzalemský chrám vybudovaný Zorobábelom v roku 515. pr. Kr. Herodes zároveň dal postaviť stavby, ktoré boli typické pre grécko-rímsku kultúru.¹⁶ Po jeho smrti sa stupňovali spory s rímskou správou a vyvrcholili v Prvú židovskú vojnu, ktorá skončila definitívnym zničením Jeruzalemského chrámu v roku 70. Samotný Jeruzalem bol však obnovený za cisára Hadriána a dostal aj nový názov Colonia Aelia Capitolina s novým chrámom zasväteným pohanským bohom Zeusovi, Junone a Minerve.¹⁷ Z miesta chrámu ostala iba západná stena – dnešný Západný múr – Múr nárekov.¹⁸

Západný múr – Múr nárekov je najposvätejším miestom judaizmu na svete. Tento objekt má historicky niekoľko pomenovaní:¹⁹

– Západný múr – hebrejsky nazývaný לתוכה יברעמה – Ha Kotel Ha Maarvi, geografické označenie na základe polohy Jeruzalemského

15 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Bratislava: Zakamenné, 2005. s. 71.

16 Tamže. s. 78.

17 HERIBAN J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím: PSUCM, 1992. s. 724–725, 1091–1092.

18 THE WESTERN WALL HERITAGE FOUNDATION: *The Western Wall*. Information on celebrating a Bar Mitzvah at the Western Wall: 1-599-515-888.

19 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Námestovo: Rímskokatolícky farský úrad v Zákamennom, 2005. s. 118.

chrámu a názov zaužívaný od 60. rokov 20. storočia, nakoľko sa jedná o lokalitu a miesto.

– Múr nárekov, Múr plaču – toto pomenovanie súvisí s literárnym druhom elégie a žalospevu. Elégia patrí medzi lyrické básne,²⁰ v ktorej autor alebo prednášateľ oplakáva smrť blízkej osoby, alebo sa oplakáva a trúchli nad nešťastím, ktoré postihlo národ alebo osoby. V žalospevoch ako v modlitbách, ktoré sa modlili židia počas histórie sa jednotlivci alebo národ sa v ťažkých životných situáciách, nebezpečenstvách obracal s prosbou na Boha prosiac ho o vyslobodenie, pomoc v súženiach. Inšpiráciou bola kniha Tanachu s názvom Náreký alebo Jeremiášové náreký (žalospevy), kde sa oplakáva zničenie Jeruzalema a chrámu v roku 587/6 pr. Kr. babylonskými vojskami.²¹ Z tohto dôvodu mohlo vzniknú toto pomenovanie, keď hlasné modlitby veriacich židov modliacich sa žalospevy pripomínali plač, pričom však išlo o určitý spôsob židovskej modlitby.

– Múr – hebrejsky nazývaný לְחוֹכָה – Ha Kotel jednoducho lingvisticky označený ako tento konkrétny jeden Západný múr, múr z Jeruzalemského chrámu.

– Het El Mabkach – arabské pomenovanie predmetnej geografickej lokality.

Západný múr patrí do lokality východného okraja historickej časti starého Jeruzalema nazývaného ako „staré mesto.“ Z archeologického výskumu je známe, že: „...do roku 1967 mal dĺžku 48 m a výšku 18 m. V súčasnosti meria 85 m a popri rampe vedúcej na Chrámové návršie smeruje na juh a mierne na sever. Odkrytých je až 170 m a predpokladá sa, že 15 m múru sa nachádza ešte pod zemou a smeruje k Via Dolorosa.“²²

20 GAVURA, J.: *Lyrické iluminácie: kritiky a interpretácie 1997–2010*. Prešov: Občianske združenie Slniečkovo, 2010. s. 52–68.

21 HERIBAN J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím: PSUCM, 1998. s. 537–539.

22 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Námestovo: Rímskokatolícky farský úrad v Zákamennom, 2005. s. 119.

Je to pravdepodobné, že je to jediná zachovalá časť vonkajšej západnej chrámovej hradby bývalého komplexu Jeruzalemského chrámu a upraveného chrámového návršia. Podľa židovskej tradície je to časť opevnenia, ktoré siaha až do doby prvého Jeruzalemského chrámu, ktorý vybudoval Šalamún. Avšak táto tradícia sa nedá nijako autenticky doložiť a ani overiť, nakoľko mesto bolo počas svojej histórie: „50-krát obliehané, 36-krát dobyté a 17-krát úplne zrovnané zo zemou.“²³ a znovu vybudované.

Pravdepodobnejšia je verzia, že sa jedná o časť z masívneho opevnenia, ktorá podopierala a obklopovala chrámové nádvorie druhého chrámu. Ten v roku 515 pr. Kr. židia po návrate z Babylonského exilu znovuvybudovali a nazvali tzv. druhý, resp. Zorobábelov chrám,²⁴ ktorý neskôr prestaval a rozšíril až Herodes Veľký.²⁵ Takto prestavaný chrám patril medzi 7 divov starovekého sveta no jeho trvanie bolo krátke, nakoľko v rokoch 68–70 po Kr. bol zničený a vypálený Rimanmi a z Jeruzalemského chrámu ostala už len spomínaná západná stena. Západný múr je tak poslednou existujúcou pamäťou na neexistujúci Jeruzalemský chrám.

Nakoľko Jeruzalemský chrám bol od počiatku na stránkach posvätných textoch Hebrejskej biblie miestom, kde sídli a prebýva Boh, chrám a jeho časti získali atribút svätosti. Keď v roku 70 bol chrám zničený a po rokoch 133–135 počas potlačenia Bar Kochbovho povstania následne židia mali zakázaný pobyt v Jeruzaleme postupne sa zo severných častí rozprchli do celého sveta.

Ale i tak sa k svojmu najsvätejšiemu miestu a k chrámovému návršiu sporadicky podľa možnosti a slabosti zahraničnej politiky Ríma

23 GODFREY, FR: *Pútnik vo svätej zemi*. Nakladateľ slov. verzie: ThDr Ján Majerník: Published by Palphod Ltd., Majerník, 1994. s. 66.

24 HERIBAN J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím: PSUCM, 1998. s. 537–539.

25 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Náместovo: Rímskokatolícky farský úrad v Zákamennom, 2005. s. 118.

v časoch uvoľnenia vracali a boli im dovolené prechodné návštevy. Vtedy vykonávali osobné modlitby v nádeji na prisľúbenia uvedené na stránkach Hebrejskej biblie. Počas prvý storočí kresťanstva až do 7. storočia táto oblasť bola pod správou Byzantskej ríše. Aj v tomto období im bolo dovolené, aby si raz v roku židia mohli pripomínať zničenie Jeruzalemského chrámu. Židia tak smeli vstúpiť do Jeruzalema len raz do roka, aby sa mohli pomodliť pri Múre nárekov a žiaľiť za strateným chrámom i mestom.²⁶ Z tohto obdobia pochádza aj prvý záznam datovaný do roku 333 z údajov rozprávání kresťanského pútника z Bordeaux, ktorý si vykonal púť k svätým miestam. Zachytené údaje hovoria o smútočných modlitbách židov konaných na tomto mieste aj v súvislosti s modlitbami prináležiacich na spomienku 9. dňa mesiaca Av.²⁷

Počas expanzie islamu boli vzťahy medzi islamom a judaizmom viac pozitívne ako negatívne. V 7. storočí bola časť Západného múru rekonštruovaná moslimskou dynastiou – Umajovcami, ktorý vládli v Arabskom kalífáte v rokoch 660–750.²⁸ Avšak táto rekonštrukcia bola zemetrasením v 11. storočí poškodená. Počas obdobia križiackych výprav a obsadenia Jeruzalema kresťanmi nemali židia veľké možnosti navštíviť chrámové návršie a pozostatky Západného múra. Situácia sa však zmenila po odchode križiackych vojsk zo Svätej zeme. V tomto období nastalo pre židov obdobie náboženského uvoľnenia a bol im dovolený prístup ku chrámovému návršiu a k spomínanému múru. Nakoľko pre moslimov nepredstavovali židia žiadne nebezpečenstvo postupne začal Západný múr mať charakter osobitného svätého a pútnického miesta. Avšak v 13. storočí platil už pre židov oficiálny

26 *Dejiny sveta*. Bratislava: Slovart, 1996. s. 75.

27 9. Av je spomienka na zničenie Jeruzalemského chrámu Babylončanmi a v roku 587/6 pr. Kr a Rimanmi v roku 70. STERN, M.: *Svátky v živote židů*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 218–219.

28 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Námestovo: Rímskokatolícky farský úrad v Zákamennom, 2005. s. 118–119.

moslimský zákaz návštev Západného múru, predsa sa uskutočnili viaceré neoficiálne návštevy za určitý poplatok. Obmedzenie sa skôr týkalo chrámovej plošiny než časti, kde sa nachádzal Západný múr. Tu možno priradiť aj ďalšiu existujúcu zmienku z roku 1488 o putovaniach a návštevách židov pri Západnom múre. Tento oficiálny zákaz platil vo všeobecnosti až do Prvej svetovej vojny. V 16. stor. noví osmanskí sultáni uskutočnili určité renovácie na chrámovej hore a spolu s rekonštrukciou boli v rokoch 1537–1540 postavené brány a múry mesta tureckým sultánom Sulejmanom a zachované sú dones.

V 19. storočí je evidentný rozmach politického a náboženského sionizmu. V tomto hnutí aj Západný múr mal svoje špecifické miesto a to tým, že na jednej strane bol historickým znakom rozpráchnutých a vytlačených židov po celom svete ako symbol židovskej diaspóry a na strane druhej predstavoval miesto stretnutia a putovania všetkých roztrúsených židov po celom svete.²⁹ Múr sa stal symbolom národnej obrody s nádejou na zriadenie vlastného štátu.³⁰

20. storočie prinieslo na poli geopolitickom viaceré zmeny. Po prvej svetovej vojne územie Palestíny bolo pod správou britského mandátu (1918–1948). Židia tak mohli k Západnému múru neoficiálne prichádzať, nakoľko Britskou vládou neboli stanovené žiadne oficiálne obmedzenia. V tom čase existovala vlna návratu veľkého množstva židovských rodín späť do vlasti, čo vyvrcholilo v roku 1948 založením Štátu Izrael. Nakoľko v tom čase nebol založený aj Palestínsky štát a územie pripadlo Jordánsku napätie v oblasti medzi arabským a židovským etnikom vyvrcholilo opätovným zákazom vstupu židov k Západnému múru. Tento zákaz bol zrušený až v roku 1967, keď po 6 dňovej vojne³¹ získal Štát Izrael viaceré územia a Západný múr sprístupnili, opravili

29 THE WESTERN WALL HERITAGE FOUNDATION: *The Western Wall*. Information on celebrating a Bar Mitzvah at the Western Wall: 1-599-515-888.

30 SHUBERT, K.: *Židovské náboženství v proměnách věků*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 236.

31 Viedol ju Izraelský štát napadnutý Egyptom, Jordánskom a Sýriou. Vojna sa skončila víťazstvom Izraela, ktorý si pripojil Sinajský polostrov, Golanské

a rozšírili.³² Námestie pred múrom bolo vypratané, umožňujúce všetkým prichádzajúcim pútnikom samotný prístup. Múr sa tak stal jedinečným miestom modlitby a symbolom židovskej národnej jednoty.³³

Západný múr – Múr nárekov má okrem historickej hodnoty aj dôležité miesto v náboženskom a liturgickom živote súčasného judaizmu. Jeho chápanie vychádza z hodnoty, aké má toto miesto, chrámová hora a jeruzalemský chrám na stránkach posvätných spisoch judaizmu a ich interpretáciách.³⁴ „Pri návšteve tohto miesta si musíte uvedomovať, že pre judaizmus je to najsvätejšie miesto na svete, miesto, kde podobne ako na pôvodnom chráme, spočíva prítomnosť Jahveho na zemi. Západný múr sa stal prírodnou funkčnou modlitebňou, miestom národnej a náboženskej identity Židov. Slúži ako náboženské, kultúrne, duchovné a sociálne centrum svetového židovstva. Považuje sa za ortodoxnú synagógu po otvorení neba. Západný múr je pútnickým miestom, miestom náboženských úkonov, modlitieb, prosieb i verejných pobožností. Je zároveň symbolom záchrany a spásy.”³⁵

Nakoľko je priestor celého námestia a priestor pod budovami pri Múre nárekov považovaný za synagógu od návštevníkov a pútnikov týchto svätých miest sa vyžadujú striktné náboženské pravidlá ako sa dôstojne správať a pravidlá týkajúce sa odievania rovnako pre židov, prozelytov, nežidovských alebo kresťanských návštevníkov:³⁶

výšiny a západný breh Jordánu. MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. 2005. s. 769.

32 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Námestovo: Rímskokatolícky farský úrad v Zákamennom, 2005. s. 118–119.

33 THE WESTERN WALL HERITAGE FOUNDATION: *The Western Wall*. Information on celebrating a Bar Mitzvah at the Western Wall: 1-599-515-888.

34 GAVURA, J.: Pohanský obradná, kresťanský čistá. In: *Romboid: literár-nokritický mesačník*. Roč. 35, č. 3 (2000). s. 69–70.

35 NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaizmus od A do Z*. Praha: Sefer, 2009. s. 90.

36 THE WESTERN WALL HERITAGE FOUNDATION: *The Western Wall*. Information on celebrating a Bar Mitzvah at the Western Wall: 1-599-515-888.; MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. 2005. s. 119.

– časť pre mužov sa nachádza na ľavej strane, pričom muži vstupujú na sväté miesto s pokrývkou na hlave nazývanou ako kipa alebo jarmulka.³⁷ Tá je k dispozícii na stolíku spolu s inými modlitebnými knihami. Žid je povinný nosiť jarmulku pri modlitbe a **pri štúdiu Tóry**. Od 16.–17. storočia nosia mnohí veriaci židia jarmulku neustále.³⁸

– časť pre ženy sa nachádza na pravej strane, pričom ženy musia mať zahalené ramená a lýtka. K tomu sú pre návštevníkov a pútnikov k dispozícii na pripravenom stolíku šatky na obviazanie okolo ramien a pása.

– časť vyčlenená na štúdium Tóry a Tanachu je pokračujúcou časťou zasahujúca do vnútra po pravej strane postavených budov tak sa pozdĺž pokračujúceho múra sa vytvorilo vhodné miesto aj na štúdium Tóry, ktoré je výhradne vyčlenené pre mužov. Vytvoril sa tak vhodný priestor pre **modlitby a čítanie** zo zvitkov Tóry, tak ako to bolo kedysi pri chrámových školách.³⁹

– modlitbový priestor je priestor pri a pred samotným múrom. Ako už bolo spomenuté k dispozícii sú modlitbové knihy, ktoré sú v hebrejskom a anglickom jazyku. Spôsob modlitby pred múrom je v judaizme charakteristický tým, že modliaci stojí vyrovnaný pred múrom a kolíše sa dopredu a dozadu alebo sa jednoducho len dotýka rukou alebo čelom múra. Je to pre judaizmus charakteristický spôsob, že veriaci židia sa modlia nielen ústami, srdcom a myslou, ale celým svojím telom. Po skončení vizitácie spravidla zahraniční návštevníci vkladajú do špár a dier v múre modlitbové papieriky, kde sú uvedené ich najdôležitejšie prosby a vyznania viery predkladané Bohu počas modlitby.

– všeobecný priestor je priestor, kde sa vykonávajú niektoré náboženské slávenia sviatkov a židovských náboženských obradov ako

37 Jarmulka alebo Kipa, je okrúhla židovská čiapočka, ktorá pokrýva temeno hlavy a môže byť pripnutá k vlasom kovovou sponkou.

38 CESTOVANIE: *Jeruzalem II: Tam, kde sa modlí a narieka*, <http://cestovanie.aktuality.sk/dovolenka/celorocne/2-cast-jeruzalem-tam-kde-sa-modli-a-narieka/> [4 IV 2011].

39 Tamže.

je slávnosť dospelosti známa ako Bar micvah. Toto miesto je pre židov sakrálnym miestom modlitby a osobného stretnutia s Bohom, miestom pre štúdium a čítanie Tóry, miestom slávenia náboženských a liturgických slávností a viacerých národných akcií ako sú: veľké židovské sviatky Pésach a Sukkot, Simchat Torah, sprievod sviečok na sviatok Chanuky, alebo sú to prísahy nováčikov ozbrojených síl Izraela a Izraelskej polície, slávenia v pamätné dni a deň slávnosti Jeruzalema. Počas sobotňajšieho dňa – Jom Šabbat a počas židovských sviatkov sa zároveň dodržiava zákaz fajčenia, fotografovania a používania akejkoľvek technickej komunikácie v oblasti Západného múra.

Vonkajší priestor pred Západným múrom podlieha taktiež špecifickým pravidlám. Do areálu sa vstupuje po dôkladnej osobnej kontrole každého návštevníka a pútnika. Pred samotným múrom je vydláždené väčšie priestranstvo rozdelené na vstupnú a modliacu sa časť, a miesto sa neustále udržuje v čistote, bez zelene nakoľko je to pre židovský národ sakrálny priestor. Vstupný priestor do sekcie pre mužov a ženy má formu zväčšeného námestia. To umožňuje dôstojný vstup do obidvoch modlitebných častí. Okolo celého priestranstva je možné vidieť viacerých vojakov, ktorý sa starajú o bezpečnosť, poriadok a zachovanie dôstojnosti sakrálného miesta.⁴⁰ „*Na jednom z blízkych domov umiestnili 6 lámip, a tie by mali pripomínať 6 miliónov Židov, ktorí zahynuli počas holokaustu. Je tu stanica prvej pomoci, zdroje pitnej vody i hygienické zariadenia, a žiadne schody.*”⁴¹ Na samotnom mieste v rámci liturgických a náboženských obradov je potrebné zachovávať ticho a pokoj.

Západný múr – Múr nárekov je pre turistov a pútnikov najnavštevovanejšie miestom v Izraeli. Zaujímavosťou je to, že k múru majú prístup aj nežidia. Z nich je najviac možné stretnúť práve kresťanov rôznych

40 Príspevky na udržovanie a rozvoj areálu Západného múru môžu byť vykonané do určených zberných boxov alebo vás kompetentný s takýmto boxom oslovia o príspevok.

41 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. 2005. s. 119.

denominácií, ktorý častokrát s veľkou úctou a prosbami prichádzajú na too sväté miesto judaizmu.⁴²

JERUZALEM – DÁVIDOVA HROBKA

Najväčším a **najvýznamnejším kráľom** v histórii Izraelského národa bol kráľ David. Dávid sa usadil v Jeruzaleme v 10. storočí pr. Kr. a mesto Jeruzalem urobil náboženským a politickým strediskom Izraelského národa ako je o tom známe z nasledujúceho textu: „Dávid, využil strategickú polohu mesta ale i to, že sa nachádza na rozhraní území severných kmeňov a kmeňa Júdu, čím sa mesto stalo akoby nadštandardným a nikomu z týchto kmeňov nepatriacim mestom. Pádom pevnosti Sion sa dostalo i celé mesto do područia Joabovi a jeho vojakom. Pevnosť Sion sa premenovala na Dávidovo mesto a tam sa usadil i Dávid s celou svojou rodinou a svojou suitou.”⁴³

Zároveň podľa biblickej tradície bol pochovaný v meste Dávidovom, ktorému pôvodne zodpovedala rozloha vrchu a pohoria Sion. Aj keď dnes nie je jasné, kde sa presne hrob kráľa Davida nachádza je to s najväčšou pravdepodobnosťou lokalita mesta Jeruzalem. Biblická tradícia textov Starého zákona sa odvoláva na dva nasledujúce texty:

– „Potom sa Dávid uložil k svojim otcom a pochovali ho v Dávidovom meste.” (1 Kr 2, 10) Dávidove mesto sa tak stáva synonymom pre mesto Jeruzalem.

– v Novom zákone existuje taktiež spomienka na hrob kráľa Dávida a to v prípade Petrovej reči k obyvateľom Jeruzalema, kde v jeden jej časti hovorí: „Bratia, dovoľte mi otvorene vám povedať o praotcovi Dávidovi, že zomrel, pochovali ho a jeho hrob je u nás až do dnešného dňa.” (Sk 2, 29). Keď Peter povedal na Sione spomínanú kázeň, hovoril v nej aj o hrobe kráľa Dávida.⁴⁴

42 THE WESTERN WALL HERITAGE FOUNDATION: *The Western Wall*. Information on celebrating a Bar Mitzvah at the Western Wall: 1-599-515-888.

43 KOSTOL SVATEJ ROINY V TRENČÍNE: *Dávid v Jeruzaleme*. http://www.ksrtn.sk/ksrtn_biblia.php?strana=15 [10 IV 2015].

44 KRAJČÍ, J.: *Izrael (Svätá Zem)*. Pezinok: INKA, 2000. s. 107.

Z toho je evidentné, že miesto pochovania kráľa Dávida sa nachádza v meste Jeruzalem. Teda niekde v lokalite Jeruzalema je určite hrob Dávida, kde presne, to sa nevie. Biblia síce nehovorí presne o umiestnení hrobu, ale uvádza, že miesto odpočinku kráľa Dávida bolo vo vnútri opevnenia Dávidovho mesta.⁴⁵ „Kresťania ako prví postavili symbolický hrob a kostol na pamiatku tohto kráľa v byzantskom období 324–640 po Kr. a keď ho niekto zničil, znova ho obnovovali. Križiaci v 12. stor. po Kr. postavili svätyne v dvoch úrovniach na predchádzajúcich kresťanských stavbách. Po ich odchode objekt spravovali františkáni a roku 1335 po Kr. ho znova opravili. Keď v 15. stor. po Kr. zvíťazila povest' o veľkom poklade kráľa Dávida začali sa uchádzať o pravdepodobné miesto jeho hrobu stúpenci islamu a neskôr i judaizmu. Mamluci roku 1551 po Kr. vyhnali františkánov a objekt Večeradla vyvlastnili kresťanom a prestavali na mešitu. Nazvali ju mešitou proroka Dávida nazývanej Nabi Daud, kde nedovolili kresťanom ani vstúpiť. Zákaz vstupu trval až do roku 1948.”⁴⁶

Preto je dnes Dávidov hrob iba symbolický.⁴⁷ Zaujímavosťou je, že podľa židovskej tradície na miesto upozornil uzdravený slepec a podľa tradície už viac ako 200 rokov sem putujú židia, aby si uctili pamiatku kráľa Dávida. Izraelská vláda tak upravila toto symbolické miesto na Sione ako prázdny kamenný hrob, sarkofág – *kenotaf* – *symbolický prázdny hrob*,⁴⁸ ktorý pokryli purpurovo-červeným vyšívaným súknom s typickými symbolmi harfy a okolo sú aj posvätné texty Tóry. Návšteva hrobu **kráľa Dávida** je možná za rovnakých podmienok aké sú určené pri vstupe Západnému múru. Vstup pre mužov a pre ženy je rovnako oddelený, pričom musí byť taktiež dodržaný určitý „kódex

45 BROSNAHAN, T. – ULLIAN, R.: *Jeruzalém průvodce do kapsy*. Bučovice: RO-TO-M, 2000. s. 49.

46 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov.*, 2005. s. 221.

47 KRAJČI, J.: *Izrael (Svätá Zem)*. Pezinok: INKA, 2000. s. 107.

48 MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Námestovo: Rímskokatolícky farský úrad v Zákamennom, 2005. s. 761.

odievania". Mužom musí zdobiť hlavu jarmulka, nakoľko aj toto miesto je pre súčasný judaizmus dôležitým svätým a pútnickým miestom. *Vedľa miesta Dávidovho hrobu je funkčná synagóga. Židia sa prichádzajú modliť do Dávidovej hrobky počas celého roka, obzvlášť však cez Šavout spájaný s Dávidovou smrťou.*⁴⁹ *Paradox spočíva v tom, že je to rovnaké sväté miesto ako majú kresťania, pretože na poschodí sa nachádza Večeradlo, kde Ježiš Nazaretský posledný krát večeral so svojimi učeníkmi.*

Zoznam použitej literatúry

- BABYLONSKÝ TALMUD – Talmud Balvi, Pesachim 57, 1. In: THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Burnt House of Kathros*. Jerusalem: The Company for the Reconstruction and Development of the Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.
- BROSNAHAN, T. – ULLIAN, R.: *Jeruzalém průvodce do kapsy*. Bučovice: RO-TO-M, 2000.
- CESTOVANIE: *Jeruzalem II: Tam, kde sa modlí a narieka*.
<http://cestovanie.aktuality.sk/dovolenka/celorocne/2-cast-jeruzalem-tam-kde-sa-modli-a-narieka/> [4 IV 2011].
- Dejiny sveta*. Bratislava: Slovart, 1996.
- FLAVIUS, J.: *Židovská vojna*. Kniha VI. 5, 6, 8. In: POROV.: THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Burnt House of Kathros*. Jerusalem: The Company for the Reconstruction and Development of the Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.
- GAVURA, J.: Pohanský obradná, kresťanský čistá. In: *Romboid: literár-nokritický mesačník*. Roč. 35, č. 3, (2000).

49 GODFREY, F.: *Pútnik vo svätej zemi*. Nakladateľ slov. verzie: ThDr Ján Majerník: Published by Palphod Ltd., s. 78.

- GAVURA, J.: *Lyrické iluminácie: kritiky a interpretácie 1997–2010*. Prešov: Občianske združenie Slniečkovo, 2010.
- GEVA, H.: "Stratigraphy and Architecture". In: *Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem IV*. Jerusalem: Israel Exploration Society.
- GODFREY, FR.: *Pútnik vo svätej zemi*. Nakladateľ slov. verzie: ThDr Ján Majerník: Published by Palphod Ltd., Majerník, 1994.
- HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1998.
- KRAJČI, J.: *Izrael (Svätá Zem)*. Pezinok: INKA, 2000.
- KOSTOL SVATEJ ROINY V TRENČÍNE: *Dávid v Jeruzaleme*. http://www.ksrtn.sk/ksrtn_biblia.php?strana=15 [4 IV 2011].
- MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*. Zákamenné: Rímskokatolícky farský úrad v Zákamennom, 2005.
- NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaizmus od A do Z*. Praha: Sefer, 2009.
- SMUGMUG: *The Burnt House (House of Kathros) An archeological site that was excavated between 1969 and 1982 that has been turned into a museum*. http://aeroal.smugmug.com/ISRAEL-JNF-2007-Tour/Sunday-21st-October-Jerusalem/The-Burnt-House-House-of/4121016_CYTPA#243487994_kV0o8 [4 IV 2011].
- STERN, M.: *Svátky v živote židů*. Praha: Vyšehrad, 2002.
- SHUBERT, K.: *Židovské náboženství v proměnách věků*. Praha: Vyšehrad, 2010.
- THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd*. <http://www.jewish-quarter.org.il/atar-saruf.asp> [4 IV 2011].
- THE COMPANY FOR THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE JEWISH QUARTER: *The Burnt House of Kathros*. Jerusalem: The Company for the Reconstruction and Development of the Jewish Quarter in the Old City of Jerusalem Ltd.
- THE WESTERN WALL HERITAGE FOUNDATION: *The Western Wall*. Information on celebrating a Bar Mitzvah at the Western Wall: 1-599-515-888.